

NİSAN APTALI VE NİSAN BALIĞI: RİTÜEL ŞAKALARIN BİR TEORİSİNE DOĞRU*

Yazan: Alan DUNDES

Çevirenler: Aysun İMİRGİ** - Seval KASIMOĞLU ÜNVER***

Redaksiyon: Seval KASIMOĞLU ÜNVER

Mizah çalışması, şaka çalışmalarını kapsar. Şaka çalışmaları da uygulamalı şaka çalışmalarını içerir. Ancak, antropologlar ve folklorcular uygulamalı şaka veya eşek şakası konularını henüz göz ardı etme yönelimindedirler.

Avrupa'da, eşek şakaları, geleneksel bir şekilde özel günlerle özellikle bir nisanla ilişkilendirilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, eşek şakaları, Cadılar Bayramı'nın (Halloween) yanı sıra 1 Nisan Günü'nde yapılır. Ayrıca eşek şakaları, genellikle oyunların (hazing) veya kabul törenlerinin önemli bir parçasıdır. Yeni evlilere, aile veya bütün köy topluluğu tarafından çeşitli uygulamalı şakalar ve küçük düşürücü hareketler yapılmasına dayalı bir gelenek olan charivari, kötü davranışın gerçekleşmesi için farklı ritüeller oluşturur.

Tipik olarak, nisanın birinci günü saf bir kurban veya çoğunlukla bir çocuk, Amerikan argosunda aptalın ayak işi veya "yabani kaz avı" olarak adlandırılan bir işe gönderilir. Corso (920:58 Basile'den alıntı 1950:113) bu konunun "imkansız, olağan dışı ve hayal ürünü işler" olarak çeşitlendirilebileceğine işaret eder. Bazen kullanılan objeler, eldeki imkanlarla sınırlıdır. Dolayısıyla bir marangoz çırağı, tahta bir sedye için (bazı versiyonlarında daha kısa bir tahta parçası için) gönderilmiş olabilir; veya bir boyacı bir kova çizgili kumaş boyası

için; bir makineci solaklar için bir İngiliz anahtarına gönderilmiş olabilir. Ace mi bir hemşire yardımcısı, bir Fallopian tüpü bulmaya yönlendirilmiş olabilir. Diğer geleneksel ayak işleri, güvercin sütü, dirsek yağı (elbow grease), bir kova buhar, vb. içerir. 19. yüzyılın ortalarında, geleneğin Norveç'teki bir versiyonu, yataklarının sönmüş sıcaklığının birazını ödünç almaları için bir nisan çocukların komşularına gönderilmelerini içerir. (Christiansen 1947:129) (Aptalın ayak işinin listesi için bak Jungbauer 1927:559; Janssens 1958:107-08; Opie ve Opie 1959:246).

Avrupa'da nisanın birinde yapılan eşek şakalarda kabullenme geleneği (indilging) oldukça yaygındır. Handwörterbuch des Deutschen Aberglaubens (Jungbauer 1927)'in nisanla ilgili girişinde Almanya, Fransa, İngiltere, Polonya, Portekiz ve Rusya'da şakanın çeşitli uygulamalarından bahsedilir. Aptal ismi bölgelere göre farklılaşır. Örneğin, Roma dili konuşulan çeşitli ülkelerde, özellikle Fransa ve İtalya'da "Nisan Balığı" terimi tercih edilir. (poisson d'Avril, pesce d'Aprile). Öte yandan Kuzey Çekoslovakya'nın Almanca konuşulan bölümü olan Sudetenland'daki bir araştırma, nisanın ayak işine gönderilen kişiden *Nisan Soyтарыsı*, *Nisan Öküzü*, *Nisan Danası*, *Nisan Eşeği*, *Nisan Kazı* ve *Nisan Maymunu* diye söz eder.

---

* Dundes, Alan, Folklore Matters "April Fool and April Fish: Towards a Theory of Ritual Pranks", The University of Tennessee Press, Knoxville, 1989, s. 98-111

** Kültür ve Turizm Bakanlığı Uzmanı

*** Kültür ve Turizm Bakanlığı Uzman Yardımcısı

(Wolf-Beranek 1968:225-26) İskoçya’da, kurban bir “ahmak” veya budala olarak bilinir. Bu terimle ilgili birkaç uyaklı şiir şöyledir:

Nisanın birinde

Nereye gideceksen oraya bir ahmak gönder. (Wight 1927:38)

Bir versiyonda, zavallı kandırılan okuduğu;

“Gülme ve gülümseme,

Diğer milde ahmak avla” (Opie ve Opie 1959: 245) yazılı bir mesaj ile bir yerlere gönderilir. Bu örnekte, mesajı alan kişi onu okur ve mesajın yanlışlere getirildiğini ve gerçekte onu başka birinin alması gerektiğini kurbanla haber verir. Aslında, geleneksel uyaklı şiirler bir nisan şakalarında sıklıkla kullanılan parçalarıdır. Genellikle onlar, kurbanla alay etmeye, onlara bir şakanın kurbanları olduklarını haber vermeye yardım eder. Aşağıdaki uyaklı şiir (Cenova’da 19. yüzyıl) kurbanla hitap edebilir:

Nisan ayı

Kim koşar

Gri eşekler

Parise kadar (Pitrè 1902:7) Bir Alman şiiri aşağıdaki çok küçük bölümü haricinde Paris’teki gri eşek yarışlarına gönderme yapmamaktadır:

Nisan, Nisan

İsterse gönderebilir. (Jungbover 1927: 561)

Bu muhtemelen,

“Nisan, Nisan

İsterse gönderebilir (Pitrè 1902:19) veya:

Bugün bir nisan

Eşegi istediği yere gönderebilirsin (Pitrè 1902:20).

gibi çoğu uyağın bir varyantıdır.

Belli ülkelerdeki geleneğin daha fazla ayrıntısı için, Belçika’da (Lemoine 1889; Janssens 1958); İngiltere’de (Opie ve Opie 1959:243-47; Wight 1927); Fransa’da (Sèbillot 1888); Kanada’da (Lalibertè 1980); Almanya’da (Müller 1923/1924); İtalya’da (Pitrè 1902; Corso 1920); Norveç’te (Christiansen 1947) ve

Trablusgarp’ta (Basile 1950) ve diğerlerinin birikimlerine başvurulabilir.

Nisan aptalı ve nisan balığıyla ilgili bu kadar çok hatırı sayılır makalede şakaya yer verilmesine rağmen, gelenek çok iyi anlaşılmamıştır. Nisan aptalı şakaları hangi işleve hizmet eder ve şakalar için özellikle bir nisanla ilgili düşünülür?

Grimm Kardeşler 1854’de ünlü “Deutsches Wörterbuch” (Almanca Sözlüğü) adlı eserlerinin ilk cildinde gelenekten söyle bahsederler: “Geleneği ilk olarak belli belirsiz bir şekilde geçmiş yüzyılda görebiliyoruz. Açıklanmamış bir kökeni olan ve nisan ayında yapılan gelenek, yılın başlangıcı ile doğrudan bağlantılıdır” (1854: 538). Sicilyalı Giuseppe Pitrè tarafından geleneğin Fransız kökenli olabileceği iddia edildi. Şaka üzerinde ilk defa derin bir şekilde düşünen ilk büyük folklorcu Pitrè, 1886’da “II. Pesce d’ Aprile” başlıklı on altı sayfalık bir kitapçık yazdı. 1891’e kadar yaklaşık 29 sayfalık “Con Moltissime Giunte”nin 50 baskısı vardı. Daha sonra Pitrè, “Curiosita di usi Popolari” adlı kitabın ilk bölümü olarak bu etkili makalenin genişletilmiş bir versiyonunu yayımladı. (1902:1-51) O “popüler gelenek alanında, kökeni balık kadar karanlık ve ihtilafli olan bir başka unsur bulmanın zor” olduğunu söyler (1902:23). Yüzyıldan daha fazla bir süre bilim adamları ne yazık ki bu garip gelenekle ilgili bilgimize ve geleneğin anlayışına çok küçük ilaveler yaptılar. Lalibertè, geleneklerin önemini ve köken kalıntılarının anlaşılmasının zor olduğuna işaret eder (1980:79).

En azından 1760’lardan beri var olan bir şiir aynı şaşkınlığı ifade eder:

Nisanın birinde bazı şeyler söylenir,

Nisan Aptalları Günü için oluşturulur,

Fakat insanlar niye öyle çağırır

Ne ben ne de onların kendileri bunu biliyor.

Fakat, bugün insanlar gönderilir,

Saf bir neşe içinde bir hedefe (Christiansen 1947:131).

Gelenek, en az 16. yüzyılın başlarına kadar gider. Gelenekten 1508'de bir Fransız kaynağında bahsedilir (Rosières 1892:196; Lalibertè 1980:82). Bir kaynağa göre, Almanya'da ilk bilinen olay 1618'dedir (Wolf-Beranek 1968:233). Fakat, her zaman için mükemmel bir orijin bulmak imkansızdır.

Geleneği açıklamaya çalışan birkaç teori, onu oldukça geriye götürür. Bunların çoğu, çarınhtaki İsa tutkusundaki (passion) azalma gibi Hıristiyanlık ve İncil'deki öğretilerin de oldukça hafifletilmiştir. Tıpkı balık (poisson) önerisinde olduğu gibi. (poisson d'Avril "nisan balığı"nda olduğu gibi) Roesières'in gözlemlediği gibi, bu hipotezlerin her zaman için birilerini memnun etmesi oldukça şüphe vericidir. Diğer bir "Hristiyan" teorisi, Pilate'den Herot'a, Herot'tan Pilate'ye gönderilen İsa'nın bir parodisi olması planlanan sonuçsuz ve olanaksız ayak islerini amaçlar. Bu oldukça olanaksız görünüyor. 1769'lardan gerilere doğru giden diğer kesin olmayan bir teori ise, nisan aptalları geleneğinin sular çekilmeden önce Nuh'un gemisinden, güvercinin uçmasının anısına kutlandığını iddia eder. "Bu kutlamaya dair ayak isini faydasız bir istir ve (bir geleneğe göre) nisanın birinde olmuştur. Fakat nisan aldatmacası geleneği (bize anlatılan) Nuh'un gemiden kurtuluşunu kutlayan dini bir amaç içindir" (Pitrè 1902:25, n.2).

Çeşitli teoriler, geleneğin "balık" unsurunu yorumlamaya çabalayan Fransız folklorcular tarafından ortaya atıldı, fakat hiçbirini inandırıcı değildir. Muhtemelen çoğu terim "yakalanmış" olan balığa gönderme yapıyordu. Eşek şakaların açık işlevlerinden biri, aldatılanın veya kurbanın yakalanmasıdır. Söylendiğine göre, İtalya'da bir balık, bir aptal veya bir budala (Simpleton) için kullanılan argo bir terimdir. Geleneğin en eski, alışılmamış yorumlarından biri, Angelo de

Gubernatis'in Zooloji Mitolojisi'nde ileri sürüldü.

Gubernatis'e göre, "Balık cinsel gücün simgesidir. (Neapolitan lehçesi'nde balık (pesce) cinsel gücün simgesidir) (1872:249; Christiansen 1947:132-33). Bizim kadınlarımızın çoğunun kendilerini marifetli bir şekilde eğlendirdikleri nisan balığı şakası, ciddi bir cinsellik içerir." Bu yorum Hollanda'da yapılan bir geleneğin, örneğin bazı kurbanların elbiselerinin arkasına kağıt bir ringa balığı yapıştırılması, ışığı altında ortaya çıkmış olabilir. (Jungbauer 1927:559)

Oyun şakalarını içeren nisan aptalları geleneğini daha iyi anlamak için, ilk olarak eşek şaka türlerinin doğasına dikkat etmeliyiz. İngilizce'de "uygulamalı şaka" terimi, sözlü şaka ile eşek şakası arasında semantik bir ilgi belirtir. Bununla birlikte "uygulamalı şaka", sözlü olmayan şaka demektir. Fakat uygulamalı şakada aksiyon ve aktivite vardır. Buna rağmen, sözlü bir şaka gibi uygulamalı şaka da alay edilen, aldatılan veya kurban içerir. Şakalar daima birinin harcanmasıdır. (bu şakacı olsa bile) Bu uygulamalı şakanın tartışmasız bir sonucudur. Bir şakacı (hileli hikayelerdeki hileciye benzer) ve kolay kanan biri olmalıdır. Ek olarak, hilecinin şakalarından hoşlandığını gösteren tipik bir dinleyici grubu olmalıdır. Dinleyici sık sık kurbanın gururunun kırılmasına yardım eder. Hileci ve yandaşları tarafından gözden kaçırılan gerçek, geleneksel şakalarda zalimce ve sadistçe bir şiddetin olmasıdır. Bazen bütün zararları için aldatılan kişi, şikayet ederek yasal bir karşılık arar. (Reynolds 1984).

Uygulamalı şakalarının tanımıyla ilgili az sayıda girişimlerden birini folklorcu Richard S. Tallman, türe adadığı "Güneyde Üç Aylık Folklor"un özel bir sayısının parçası olan "Uygulamalı şakalarına Genel Bir Yaklaşım" adlı makalesinde verir. (Tallman :1974).

Folklorun bir şekli olarak uygulamalı şakanın ilk özelliği yarışmalı bir oyun olmasıdır. Burada taraflardan biri şakanın başarısı için oyunun varlığından haberdardır. Diğer taraf ise “çok geç” olana kadar yani, çeşitli fiziksel ve zihinsel yeterliliklerin onda olmadığı görünene kadar oyundan haberdar olmamalıdır. (1974:260)

Talmann, kişisel şakacıları ve grup şakacıları, kurban edilen kişiler ve grup şakalarını, iyi ve eşek amaçlı şakaları, başarılı ve başarısız şakaları birbirinden ayırır (1974:263-64).

Bir uygulamalı şakasının başarıya ulaşması için kurbanın veya aldatılacak kişinin kurgunun doğru olduğuna ikna edilmesi gerekir. Yapısal konuşmak gerekirse, ilk olarak şakacı tarafından bir hilekarlık ortaya atılır. Eğer aldatılan kişi bu hilekarlığı kabul ederse, hilenin ikinci aşamasına geçilir. Son zorunlu yapısal element, hilenin ortaya çıkmasıdır. Bununla aldatılan kişi (kız veya erkek) şakalandığını öğrenir.

Eşek şakaları genellikle bireyle yapılar. Fakat bir keresinde bütün bir grup kandırılmıştır. Bir gazete (The Evening Star) 31 Mart 1864'te Islington'daki Tarım Salonu'nda ertesi gün büyük bir eşek sergisi yapılacağını ilan etti. Nisanın birinde sabah erkenden büyük bir topluluk, salonun dışında toplandı. Daha sonra onlar kendilerinin eşek yerine konulduğunu anladılar (Wight 1927: 40).

Uygulamalı şakaları sözlü şakalardan ayırt etmek için, bazı aktüel şakaların geleneksel anlatıların bir öznesi olduğunu kabul etmeliyiz. Bazı örneklerde, eşek şakası anlatılarında tanımlanan şakaları gerçekte olmuş şakalardan ayırmak zor olabilir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde çeşitli mühendislik okulları (örneğin M.I.T veya Cal Tech) tatil boyunca bir şaka yapmaya uygun olabilir. Bir öğrencinin arabası tamamen parçalanır ve daha sonra bir yatakhane-

ye yerleştirilir. Öğrenciler tatilden döndükten sonra, odalarında park edilmiş arabayı bulduklarında şaşırırlar.

Geleneksel bir Amerikan tıp okulu eşek şaka hikayesinde, ücretli bir köprüden geçen birkaç tıp öğrencisi, arabanın penceresinden bir kadavranın kolunu (bir araştırma laboratuvarından yasa dışı bir şekilde kaçırdıkları) uzatırlar. Kadavranın elinde ücret olarak ödenecek para vardır. Benzer versiyonlarda, kulübede duran memurun saçları beyazlar. Bir diğerinde memur kalp krizinden ölür.

Bir anlamda, eşek şakalarının gerçekten yapıldığı fark etmez. Eşek şakası hikayeleri kendi kendilerine de analiz konusu olabilirler. Tıp okulu efsanelerinde, tıp okulu öğrencilerinin kadavraları tanıma ihtiyaçlarından söz edilir (belki ölü bedenler ile yapılan tiksinti verici bir iş. Fakat üstesinden gelinebilir). Üstelik, onlar pişmanlık ve üzüntü hissetmeksizin ölü ve hastalar gibi davranarak hayatlarını borçlu olmaları bir serin kanlılığa sahip olmak zorundadırlar. Kısacası, hastalarından para kazanmak için yanlarına hastalarının ölü vücutlarını ve omuzlarını ekleyebilmeyi öğrenmelidirler. İşin garip yönü, dışdünya ölünün elinden para kazanan tıp öğrencisinden ziyade ölünün elinden para almakla şaşırın gişeciyle sembolize edilir.

Şakaların pek çoğu genellikle yatılı okullara yeni gelenlere yapılır veya yaz kamplarında meydana gelir (Posen 1974). Bunlara, düşün bas tarafına bulyon küplerinin (kare halinde doğranan etlerle ve sebzelerle yapılan bir tür çorba) konulması veya kurbanın yatağına işediğini sanması için ılık bir su kovasının veya leğenin içine uyuyan kurbanın elinin yerleştirilmesi de dahil edilebilir. Sonraki, kurbanı –hala altını ıslatan tuvalet eğitimi öncesindeki bebeklerdeki gibi-çocuklaştırmaya çalışan bir teknik olarak görülebilir.

Eşek şakalarını,

1. Eşek şakacı tarafından hile ileri sürülür.

2. Aldatılan tarafından hile kabul edilir ve

3. Hile açığa vurulur

gibi bir yapısal dizimle açıklamak ve çeşitli eşek şakası örnekleri vermek, eşek şakalarının niçin özellikle bir nisan ile ilgilendirildiği meselesini açıklayamaz. Eşek şakalarının niçin özellikle bu tarihte yapıldığını açıklamak için hangi sebep ileri sürülebilir?

Bu karışık geleneği açıklamak için, ilk olarak şakaların işlevlerini çok iyi anlamalıyız ve ondan çok daha önemlisi onların bağlamlarını araştırmalıyız. Şakaların en tipik bağlamlarını göz önüne alırsak, onların birtakım konumlara ve statülere yeni yerleşmiş bireylere daha çok yapıldığını kolaylıkla görebiliriz. Burada anahtar kelime *yenidir*. Şakalar yeni gelen komşulara (Penich 1954), yeni evlilere, fraternity (Amerika'da bazı okullardaki yalnızca kızların katıldığı klüpler) veya sorority'lere (Amerika'da bazı okullardaki yalnızca erkeklerin katıldığı klüpler) yeni girenlere ve bir yaz tatili kampına veya bir yatılı okula yeni katılanlara yapılır. (Posen 1974) Bunu belgelemek kolaydır. Bir ise yeni başlayanların ilk günleri şaka yapmak için iyi bir fırsattır. Bununla ilgili bir motif bile vardır. J2346, enayinin aya-kışı. Stajyer, yeni gelen veya toy vb. bir kişi, saçma bir konu veya var olmayan, absürd bir mesele için gönderilir. Motif-Index of Folk-Literature'ye göre, bu Kanada'da, Birleşmiş Milletler'de ve İngiltere'de vardır. (İskoçya için bak Honeyman 1958/1959) Bu motif çok yaygın olmasına rağmen her yerde yazıya geçirilmediğinden şüpheli olarak görülmektedir. Ayrıca ise yeni başlayanlarla ilgili meslekî hilelerin yer aldığı motif J2347 de vardır (iki örnekten de yalnızca Baughman 1966'da bahsetmiştir).

Şaka yapılan yeni gelenler yalnızca

meslekî gruplar değildir. Yeni gelenler, yakın zamanda gelen bir komşu veya bir yaz kampına yeni gelenler olabilir. Örneğin, son söylenen bağlamda yeni kampçılar, bir çulluk avına (Baughman motif J2349.6*) davet edilebilir. Bu bir aldatmacadır. Çünkü çulluk hem bir kus, hem de tüylü bir kemirgendir.

Tipik olarak, acemi yanına bir çanta ve bir el feneri alır. Şakanın bazı versiyonlarında el fenerinin çulluğun dikkatini çekmek için olduğu iddia edilir. Bir diğerinde ise, çulluğun gözlerinin kör edilip çuvala düşmesi için kullanıldığından bahsedilir. Bazen kurban ıslık çalarak veya gürültü yaparak (birlikte tavalara veya çömleklere vurarak) çullukları çağırmak ister. Bazı durumlarda da grubun diğer üyeleri kısa bir süre için oradan ayrılırlar ve hiçbir kuşku duymaksızın (bos) çantayı elinde tutan aldatılana doğru, kuşları zorla ürküterek ve saklandıkları yerden çıkartarak yönlendirmek için, ses yaparlar. Örneğin çalıları ezerek. (Çulluk avının bir tartışması için bak Smith 1957; ve onun Fransız benzeri için bak Chortois 1945)

Çulluk avının gürültü yapma bölümü bize, evlilik charivari'sindeki aynı unsurun işlevi hakkında L.Strauss'un sözlerini hatırlatıyor. O "gürültü işlevinin ardışık bir dizinsel (sintegmatic) dizinin çözümünde anormal olduğunu" iddia ediyordu (1969:288). L.Strauss'a göre düğünlerdeki eğlendiriciler tarafından üretilen gürültüler dizinsel bir ardışıklığın *kırılmasıdır*. Fakat L. Strauss, evliliğin iki temel unsuru olan yas ve statünün uygun olmadığı durumlarda chavariye yönelir. Böylece insanların ikinci veya üçüncü kez evlenmelerini veya kendilerinden daha genç/yaslı birileriyle evlenmelerini bir charivari gibi kabul etmek mümkün olabilir. (L.Strauss 1969:286-287)

Buna rağmen, batı kültüründeki yeni evliliklerde düğün gelenekleri charivari'nin bazı formları tarafından

bozulabilir, değersizleştirilebilir (Morrison 1974, ve bazı charivari araştırmacıları: Cocchiari 1949, 1950; Dömötör 1958; Alfort 1959; Thompson 1972; Le Goff ve Schmitt 1981; Rey Flaud 1985). L.Strauss'un görüşüne göre, ses yapmayla hayatın akısındaki belirgin araların uyumlu bir bağlantısı vardır ve inanıyorum ki, genel olarak şakalara faydalı bir şekilde bu uygulanabilir.

Eşek şakalarla yeni bir takım durum veya statülerdeki kişilerin ilişkili olduğuna değindik. Bu yeni statüler geçmişle birlikte bir ara içerirler. Buna göre, eşek şakaların sadece geçişritleriyle ilişkili olmadığını kabul ediyorum, fakat eşek şakalar genelde içinde bulunulan statünün (örneğin yeni bir gruba katılmak, bir işe girmek, yeni bir makama getirilmek, evlenmek) değişmesinin göstergesidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde eşek şakalar, bazen insanlar terfi ettiklerinde, yeni bir iş bulduklarında veya doğum günlerinde yapılır. Bütün bu bağlamlar durumunda değişmesiyle nitelik kazanır.

1908'de ilk ortaya çıkan çalışması "The Rites of Passage"da Arnold Van Gennep, bütün geçişritlerinin aynı yapısal örneği takip ettiğini ortaya koydu: ayrılma, geçişve söz konusu topluma katılma. Ergenlik başlangıcındaki ritlerden, evlilik ritüellerinden veya morg geleneklerinden kim bahsederse bahsetsin, deneysel olarak aynı sıra ortaya konulmuş olabilir. Birey ilk olarak gruptan ayrılır. Daha sonra marjinal bir durum izler. Bu durumda birey henüz bir gruba dahil olmamıştır.

Sonuçta birey onun yeni olarak kabul ettiği toplum içine yeniden dahil edilir (1960:vii). Bu olguyu, bir bireyin bir ülkeden diğerine seyahat etmesi şeklinde örnekleyebiliriz. Birey ilk olarak kendi ülkesinde yaşar (pasaportunu göstererek). Daha sonra bir süre için ne kendi ülkesindedir ne de henüz ziyaret edeceği ülkeye resmi olarak katılmıştır (Uluslararası bir havaalanının dinlen-

me salonunda bulunan bir kişi fiziksel olarak o ülkededir, fakat resmi olarak bu ülke sınırında değildir ve pasaport kontrolündedir). Bu ikinci geçici durum şüphesiz önemsiz bir şeydir (Çoğunlukla ülkeler arasında yer alan tampon bölgeler). Sonunda, yolcu gideceği yere ulaşır ve bu ülkeye resmen dahil olur.

Van Gennep, eşek şakalarını tartışmamış olmasına rağmen, ben burada geçişritiellerinin bu mükemmel analizinin bu folklor türüne uygulanabileceğini tartıştım. Aldatılan kişi, ilk olarak bir yabancı kazı avına gönderilerek gruptan uzaklaştırılır. Bu süre içinde o, yanlış-yakışı üzerindedir ve marjinal bir durumdadır. Bir taraftan grubun bir parçasıyken, diğer taraftan da şakanın zaman boyutunu uzatmak için bir komite gibi çalışan grubun bir parçası değildir. Gruptaki farklı üyeler onu, var olması hayali olan nesneyi aramaya devam etmesi için cesaretlendirebilirler. Sonunda aldatılan kişi hem aldatıldığını anlar, hem de grubun bir veya birkaç üyesi tarafından kendisine şaka yapıldığı anlatılır. Bu noktada kurban grubun içine ders almış bir üye olarak yeniden katılır.

Eğer Van Gennep'in ünlü geçişritlerini şakaların yapısal diziminde doğru bir şekilde uygulayabildiysem, eşek şakaların neden geçişritleri için çok uygun olduğunu daha iyi anlayabiliriz. Eşek şakalardaki küçültülmüş yapılar basit bir şekilde daha büyük geçişritlerine işaret etmeye hizmet eder. Biri evlendiğinde bir geçişritine uğrar ve bu ritin başarılı bir şekilde tamamlanması, eşek şakanın özel bir şekli yani charivari tarafından takip edilir. Eşek şakalarının tamamlanması daha büyük geçişritlerinin sonuna işaret eder. Bu yeni evliler geçişritine uğradıktan sonra şimdi uygun bir şekilde evlidirler ve tekrardan büyük bir toplumun normal üyeleri olarak düşünülebilirler.

Bu analiz, eşek şakalarının niçin insanın ilk gününde yapıldığını açıklama-

ya nasıl yardım edecek? Bunu anlamak için takvimsel döngülerde önemli noktalar olduğunu hatırlamalıyız. Bunun gibi önemli noktalar, geçişritleri tarafından sıklıkla gerçekleştirilir. Van Gennep, nisan aptalını özel bir anlam vermeden tanımlamıştır. Ayrıca yıl, mevsim veya ayın değişimiyle ilgili bu ritüeller, geçiş-kutlamalarında da yer alıyor olmalıdır. (1960:178)

Mart ve nisan ayları (ve özellikle bahar ekinoksu) yılın başlangıcı olarak düşünülmelidir. Kuzey ılımlı bölgelerde, kışın bitiminin bir ocaktan ziyade ilkbaharla başlaması metaforik bir anlam taşır.

Tarihsel olarak, yılın gerçekte ilkbaharla başladığını biliyoruz. Yılın on ikinci ayının adı aralıktır. Aralık Latince’de on anlamına gelir. Kasım dokuz, ekim sekiz ve eylül yedidir. Geri geri sayarak sunu kolayca söyleyebiliriz ki, yıl mart ile baslar, ocakla değil (İran’da mart, yeni İran yılının başlangıcıdır). Simdi sunu anlayabiliriz ki, nisan ayı baharın gelişinden birkaç gün sonra gelir ve yeni yılın habercisidir. Nisanın Latince’deki anlamı “açık”tır. (Cortsen 1937; Janssens 1958:119) Dolayısıyla bahar zamanı, kışın sonu ve çiçeklerin açma zamanı olan nisan, yılın başlangıcı için en uygun zaman olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, kökensel olarak “açmak” anlamına gelen nisanın ilk günü takvimsel olarak da ayın açılışgünüdür. Bir nisan, ölü ve sıkıntılı uzun bir zamanın, kışın sonu ve yeni hayatın, baharın başlangıcı olarak anlaşılabilir önemli bir gündür. Yukarıda Van Gennep’in görüşleri ışığında, nisanın biri bir yılın, mevsimin ve ayın değişiminin bütün örneklerini bir araya getirir. Nisanın biri takvimsel olarak bir geçişritidir ve eşek şaka için de uygun bir zamana işaret eder. Bir de cinsel gücün simgesi olarak balık, nisan balığı kurbanının elbisesine kağıt balık yapıştırarak üretkenliğe geri dönüşü kutlamak için yeterli bir sebeptir.

Yorumu destekleyen diğer bir dilsel kanıt da, İngiliz geleneklerinde nisanın birinci gününe April Fools’ Day veya All Fools’ Day (Bütün Aptalların Günü) denmesidir. Sonraki yorum da bize yardımcı olmaz, ama All Saints’ Day’i ve tabii ki, ekimin son günü aksamı yani kışın basında kutlanan All Hallows Eve, Halloween’i akla getirir. Amerika’da eşek şakalar geleneksel olarak Halloween’da yapılır. Hakikaten Amerika’da eşek şakalar için iki gün belirlenmiştir. Nisanın biri ve Halloween gecesi. Su tartışılabilir ki, Halloween önemli bir zaman kaymasını sağlar. Nisan ayının kışın sonu ve baharın başlangıcına işaret etmesi gibi, Halloween de sonbaharın bitişine (hasat zamanı) ve kışın başlangıcına işaret eder. Ölümden hayata takvimsel olarak geçiş(April Fools’ Day) ve hayattan ölüme geçiş(All Souls’ Day) eşek şakalar tarafından vurgulanır.

Eşek şakaların bu tarihlerde yapılması bana sadece zaman çakışması gibi gelmiyor. Eğer bir şaka mikrokozmetik bir geçişriti ise, şakaların hem bireysel hayat döngüsünde (doğum günü, evlilik) hem de büyük toplumların takvimsel geçiş ritlerinde önemli ritler olarak görülmesini takdir edebiliriz. Son olarak şakalar için mantıksal ve psikolojik olarak bir nisan uygun bir zamandır.

Tekrar L. Strauss’un charivari önerisini dile getirebiliriz. Charivari, normal günlük hayatın dizisel akışını bozar. Bir örnekle genellenirse, nisanın biri etkileyici bir aradır. O bir mevsim dönümü ritüelidir. Sonbahardan kısa dönüşü gibi bir çeşit kıştan bahara mevsim dönüşümdür. Bu farklılık bekarlıktan evlenmeye yada çocukluktan yetişkinliğe geçmek gibi bir zaman akısıyla aynıdır.

Değişim, nisanın birindeki gücün değişiminde yansıtılabilir. Çocuğun öğretmenine, anne babasına veya büyük kardeşine hile yapması gibi. Hikayenin gerçek gibi, hatanın ise doğru gibi anlaşılması değişimin diğer örnekleri-

dir. Eşek şakalar bazı özellikler taşır. Holloween'lerde erkekler bayan, bayanlar erkek gibi giyinir, çocuklar yetişkin yetiksizler çocuk gibi; yasayanlar ölü (Avrupa orijinli Holloween'lerde ölü geri dönebilir, yasayan gibi hayatta yer alabilir) gibi giyinir. Bu dönüşümler aynı örneğin parçalarıdır. Onlar geçicidirler ve kalıcı değildirler. Bayan elbisesini giyen erkekler, ertesi gün tekrar erkek elbiselerini giyinirler. O sınırlı bir ritüel dönüşüm zamanıdır. Kısa bir an için bireyler kendi hayatlarından, tekrar bir başkası rutin hayatlarına geri döndürmedikçe, sihirli olarak ayrılırlar. Bir nisanadaki mevsimsel ve zamansal dönüşüm, akıllıktan nisan aptallığına dönüşümle vurgulanır. Belki şimdi halk uyağı tarafından sorulan soruya cevap verebiliriz.

Nisanın birinde bazı şeyler söylenir,
Bütün Aptalların Günü için oluşturulur,
Fakat insanlar onu niye öyle çağırır?
Ne ben ne de onların kendileri bunu biliyor.

REFERANSLAR

- Alford, Violet. 1959. Rough Music. Folklore 70:505-18
- Basile, Antonio. 1950. Il pesce d'aprile in Tripolitania. Folklore (Napoli) 5: 113 -14
- Baughman, Ernest W. 1966. Type and Motif Index of the Folktales of England and North America. The Hague: Mouton
- Chartois, Jo. 1945. Hunting the Dahut: A French Folk Custom. Journal of American Folklore 58:21-24.
- Christiansen, Reidar Th. 1947. A nara april. Syn og Segn 53: 126-34
- Cocchiara, Guiseppe. 1949/1950. Processo alle mattinate. Lares 15:31-41; 6:150-157
- Corso, Raffaele. 1920. Il pesce d'aprile. Tutto, II, no. 14 (4 aprile): 58_59.
- Cortsen, S.P. 1937. Der Monatsname Aprilis. Glotta 26
- Dömötör, Tekla. 1958. Erscheinungsformen des Charivari im Ungarischen Sprachgebiet: Acta Ethnographica 6:73-89
- Eichler, Lillian. 1924. The customs of Mankind. Garden City: Garden City Publishing Company
- Genep, Arnold van. 1960. The Rites of Passage. London: Routledge & Kegan Paul.
- Grimm Jacob and William Grimm. 1854 Deutsches Wörterbuch. Erster Band A-Biermolke. Leipzig: Verlag von S.Hirzel.

Gubernatis, Angelo de. 1872. Zoological Mythology. Vol. I. London: Trünber & Co.

Honeyman, A.M. 1958/1959. Fools' Errands for Dundee Apprentices. Folklore 67/70: 334-36

Janssens, Prosper. 1958. EEn – April verzen-derkensdag; betekenis en oorsprong. Oostvlaamsche Zanten 33:107-22

Jungbauer, Gustav. 1927. April. In E. Hofmann-Krayer and Hanns Bächtold-Stäubli, eds. Handwörterbuch des Deutschen Aberglaubens, Band I. Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter. Pp.555-67

Laliberté, Monique. 1980. Le poisson d'Avril. Culture & Tradition 5: 79:89

Le Goff, Jacques and Jean-Claude Schmitt (eds.). 1981. Le Charivari. The Hague: Mouton.

Lemoine, Jules. 1889. Le poisson d'Avril en Belgique. Revue des Traditions Populaires 4:227-30

Lévi-Strauss, Claude. 1969. The Raw and the Cooked. New York: Harper & Row

Morrison, Monica. 1974. Wedding Night Pranks in Western New Brunswick. Southern Folklore Quarterly 38:285-97

Müler, Joseph. 1923/24. Rheinische Aprilscherze und Neckrufe. Zeitschrift des Vereins für Rheinische und Westfälische Volkskunde 20/21: 18-21

Opie, Iona and Peter Opie. 1959. The Lore and Language of Schoolchildren. Oxford: Clarendon Pres.

Penick, Anne. 1954. Look Out, Newcomer! Midwest Folklore 4:239-43.

Pitré, Giuseppe. 1902. Curiosità di Usi Popolari. Catania: Cav. Niccolò Giannotta.

Posen, I. Sheldon. 1974 Pranks and Practical Jokes at Children's Summer Camps. Southern Folklore Quarterly 38:299-309

Rey-Flaud, Henri. 1958. Le Charivari: Les rituels fondamentaux de la sexualité. Paris: Payot.

Reynolds, Osborne M, Jr. 1984. Tortious Battery: Is It Dinn't Mean Any Harm' Relevant Oklahoma Law Review 37: 717-31.

Rosières, Raoul. 1892. L'origine du Poisson d'Avril. Revue des Traditions Populaires 7:193-99

Sébillot, Paul. 1888. Le poisson d'Avril. Revue des Traditions Populaires 3:184-88

Sébillot, Paul. 1892. L'origine du poisson d'Avril. Revue des Populaires 7:309-10

Smith, Johana H. 1957. In the Bag: A study of Snipe Hunting. Western Folklore 16: 107-10

Tallman, Richard S. 1974. A Generic Approach to the Practical Joke. Southern Folklore Quarterly 38:259-74

Thompson, E.P. 1972. 'Rough Music': Le Charivari Anglais. Annales: Economies, sociétés, civilisations 27:285-315

Wight, John. 1927. April Fools' Day and Its Humours. Word-Lore 2: 37-40

Wolf-Beranek, Hertha. 1968. Zum Aprilscherz in den Sudetenländern. Zeitschrift für Volkskunde 64: 223-27.